

23. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права. – СПб.: Питер, 2003. – 576 с.
24. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права : учебник. – 3-е изд. – М. : Изд-во «Дело» АНХ, 2009. – 528 с.
25. Чиркин В. Е. Сравнительное государственное устройство : учеб. пособие. – М. : Норма, ИНФРА-М, 2011. – 448 с.
26. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
27. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн. – Тернопіль : «Астон», 2003.–431 с.
28. Доган М. Легитимность режимов и кризис доверия // Социологические исследования. – 1994. – № 6. – С. 147–155.
29. Рожков Л. Н. Принципы и методы типологии государства и права. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1984. – 398 с.
30. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 703 с.

УДК 340. +347.121.2

ЖИТЛОВІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ HOUSING RIGHTS AND DUTIES OF CITIZENS: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

Юрчак І.Р.,

викладач кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ

У даній статті проаналізовано взаємозв'язок між правом особи на житло та обов'язком інших фізичних, юридичних осіб, державних органів щодо створення відповідних умов, для здійснення охорони, захисту та реалізації цього права. Адже потреба людини у житлі виникає з моменту її народження, зберігається протягом усього життя і припиняється після смерті. Також наведено погляди вчених-правників на проблему забезпечення людини житлом, здійснення захисту права на недоторканність житла та обмеження такого права. Проаналізовано шляхи та причини виникнення проблеми незабезпечення людей житлом, втрати останніми житла, а також зазначено про вагомість впливу громадянської думки на вирішення зазначених проблемних питань.

Ключові слова: право на житло, житло, недоторканність житла, примусове позбавлення житла, охорона житла, житловий фонд, обмеження права на житло, обшук житла, захист житла, житлові умови.

В данной статье проанализирована взаимосвязь между правом человека на жилье и обязанностью других физических, юридических лиц, государственных органов по созданию соответствующих условий, для осуществления охраны, защиты и реализации этого права. Ведь потребность человека в жилье возникает с момента его рождения, сохраняется на всю жизнь и прекращается после смерти. Также приведены взгляды ученых-юристов на проблему обеспечения человека жильем, осуществления защиты права на неприкосновенность жилища и ограничения такого права. Проанализированы пути и причины возникновения проблемы необеспечения людей жильем, потери последними жилья, а также указано о весомости влияния гражданской мысли на решения указанных проблемных вопросов.

Ключевые слова: право на жилье, жилье, неприкосновенность жилища, принудительное лишение жилья, охрана жилья, жилищный фонд, ограничения права на жилье, обыск жилья, защита жилья, жилищные условия.

This article analyzes the relationship between the human right to housing, and the responsibility of other individuals, legal entities, state agencies to create appropriate conditions for the implementation of conservation, protection and realization of this right. After all, the person needs for shelter there from the moment of her birth, remains for life and ends in death. We also present the views of legal experts on the problem of providing people with housing, protection of the right to privacy of the home and limits of the right. This article also analyzes the ways and reasons for failure of people's housing problems, the loss of there housing and also indicated an important influence on the civil thoughts to solve these problematic issues.

Key words: the right to housing, housing, forced confinement housing, housing security, residential base, restrictions on the right to housing, housing search, protection of housing, conditions for housing.

Постановка проблеми. З моменту здобуття Україною незалежності визначальним напрямком державної політики було й залишається забезпечення прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності. Створення ефективного механізму забезпечення декларованих прав і свобод людини передбачає формування нових поглядів на взаємовідносини особи, суспільства і держави, формування багатьох сфер життєдіяльності людини, в тому числі і забезпечення права на житло. При цьому варто зазначити, що одним із найменш досліджених у теоретико-правовій доктрині залишається право особи на недоторканність житла. Означені обставини обумовлюють потребу в поглибленому дослідженні юридичної природи, змісту, гарантій, та форм обмеження права на недоторканність житла в Україні. Особливу актуальність ця тематика має для оптимізації судової практики та правоохоронної діяльності, оскільки саме суди та правоохоронні органи найбільш часто виступають в якості суб'єктів публічної влади, які безпосередньо захищають чи, навпаки, обмежують право особи на недоторканність житла. Адже задоволення потреби людини в житлі – дуже важливе соціальне завдання. Забезпеченість громадян певної країни житлом є одним з найконкретніших показників добробуту всього народу.

Стан дослідження проблеми. Проблематику вивчення питання права людини на житло, його забезпечення, обмеження надзвичайно багато вчених-науковців, серед

яких М. О. Баймуратова, М. М. Воронова, А. М. Колодій, В. В. Кравченко, П. М. Любченко, Є. О. Мічуріна, О. В. Марцеляк, О. Ю. Олійник, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабинович, О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, Е. А. Вологіна, А. П. Горшеньова, В. Є. Гулієва, О. Є. Кутафіна, М. І. Матузова, В. С. Нерсисянц, Ф. М. Рудинський, П. Ю. Тюріна, І. Є. Фарбер. У своїх працях науковці намагаються знайти відповіді на запитання, що ж включає у себе таке поняття, як право на житло, право на користування та розпорядження житлом, які наслідки можуть настати у випадку примусового позбавлення людини житла та за яких обставин таке право людини можна обмежити.

Метою статті є вироблення цілісної концепції права особи на недоторканність житла, обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення його правової регламентації, а також виявлення прогалин, що мають місце у нормативно-правовому регулюванні цього питання.

Виклад основних положень. Виникнення та розвиток права людини на житло та його недоторканність є тривалим процесом, якому передували певні обставини, що формували відповідні традиції розвитку суспільних відносин. Становлення права особи на недоторканність житла в нашій державі безперечно пов'язане з відповідними процесами не лише на території України а й в усьому світі. Для реалізації та захисту права людини на житло звичайно ж необхідне його законодавче визначення, закріплення та

врегулювання. У Конституції України таке право особи встановлено, а саме у ст. 30 чітко зазначено, що: «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку» [1]. Отже, у зв'язку із зазначеним можемо дійти висновку, що право особи на недоторканність житла – це закріплена конституцією та іншими нормативно-правовими актами, гарантована державою можливість особи здійснювати вільне волевиявлення при прийнятті рішення про допуск сторонніх осіб до свого житла (приміщення, призначеного та придатного для проживання в ньому людей та нерозривно пов'язаних з ним споруд, що визначають його придатність для проживання людей).

Варто зазначити, що до тлумачення поняття житла зверталися як українські, так і російські науковці. Зокрема В. Т. Маляренко вважає, що терміном «житло» охоплюється:

- особистий будинок з усіма приміщеннями, що призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також приміщення, які хоч і не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку [2];

- будь-яке житлове приміщення (незалежно від форми власності), яке належить до житлового фонду і використовується для постійного чи тимчасового проживання (приватний будинок, квартира в будинку, окрема кімната в квартирі тощо) [2];

- будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання (дача, садовий будинок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо) [2].

В. Т. Маляренко пропонує також в окремих випадках, наприклад, при тривалому перебуванні, пов'язаному із професійною діяльністю особи, тимчасовим житлом визнавати купе поїздів та каюти кораблів [2].

Свою думку щодо визначення терміна «житло» висловлює і Є. Мічурін, який вважає, що житло – це квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах, одноквартирних будинків, а також інші приміщення, призначені для постійного чи тимчасового проживання людей, завершені будівництвом і віднесені у встановленому порядку до житлового фонду [3].

Варто також вказати, що визначення житла закріплене і в Цивільному кодексі України. Згідно із ст. 379 ЦК України, житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. На думку коментаторів Цивільного кодексу України, з точки зору цивільного права не можуть вважатися житлом окремі виробничі приміщення, вагончики, підвали, гаражі, збірно-розбірні, пересувні, контейнерні та інші підсобні споруди, а також приміщення, призначені для тимчасового (готель, лікарня) або недобровільного (в'язниця) перебування особи [4].

Однак суд при виданні дозволу на проведення обшуку в житлі окремої особи не може керуватися положеннями Цивільного кодексу України. Тому законодавче врегулювання питання права особи на житло та його недоторканність потребує доопрацювання, адже право на недоторканність житла має особливе значення для кожної особи, оскільки дотримання цього права є певною гарантією інших прав людини – права на життя, на особисту недоторканність, на невтручання в особисте і сімейне життя, на володіння, користування і розпорядження своєю власністю тощо. Варто зазначити, що під житлом в законодавстві України

розуміють жилі будинки (та жилі приміщення (квартири, кімнати в квартирах, гуртожитках, санаторіях, готелях, в будівлях, які використовуються як адміністративні тощо).

Формування ефективного механізму забезпечення права на недоторканність житла в Україні ускладнюється наявністю низки невирішених проблем теоретичного і практично-правового характеру. Серед них – з'ясування суб'єктно-об'єктного складу, змісту й обсягу даного права, припустимих меж його обмеження, а також формування інституційно-правових гарантій даного права і визначення ефективних заходів юридичної відповідальності за посягання на нього.

Якщо ж спробувати надати визначення поняття недоторканність житла в аспекті предмету нашого дослідження, то його можна визначити як заборону у будь-який спосіб проникати до житла особи без її згоди, крім випадків, передбачених конституцією та законами країни. При цьому має йтися не тільки про фізичне, але й про інші види проникнення, у т.ч. за допомогою магнітних та радіохвиль, візуальне спостереження у житлі, прослуховування розмов, що відбуваються у житлі, тощо.

Досить багато вчених та науковців намагались та намагаються надати визначення права особи на житло та його недоторканність. Для прикладу, Л. Восводін визначає поняття недоторканності житла як право громадянина на державну охорону житлового і підсобного приміщення, що орендується ним або належить йому на правах особистої власності, від незаконного вторгнення як посадових осіб, так і окремих громадян [5]. Е. О. Вологіна вважає, що поняття недоторканність житла – це право на державну охорону житла громадян, які володіють ним внаслідок договору житлового найму або на праві особистої власності, а також тимчасового житла (кімната, місце у гуртожитку, готелі, будинку відпочинку, санаторії, пансіонати, туристський намет, дача) від незаконних обшуків, виїмок, арешту, переселень, ущільнень, виселень та інших вторгнень без згоди особи, яка у ньому проживає, із боку як посадових осіб, так і окремих громадян [6].

Ф. М. Рудинський визначає право недоторканності житла як право громадянина на державну охорону його житла від незаконних вторгнень, обшуків та іншого посягання з боку посадових осіб і окремих громадян [7].

І. Фарбер розглядав це право як одну з можливостей забезпечення недоторканності особи [8], а Л. Красавчикова – як можливість забезпечення конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя [9]. Деякі автори право на недоторканність житла зводять лише до проблеми крадіжок та пошкодження майна в ньому. На думку А. Ю. Олійника, право на недоторканність житла – це свобода людини і громадянина від протиправних проникнень до житла (та іншого володіння) без достатніх підстав, гарантії додержання законності при законному його обмеженні та можливість відновлення порушеного права відповідно до Конституції та законів України [10].

Закріплення права особи на недоторканність житла в Конституції України має певні особливості. По-перше, спосіб закріплення викладений в статті відповідає міжнародно-правовим стандартам права особи на недоторканність житла. Право визнається за всіма особами, про що свідчить використання словосполучення «кожному гарантується». Правові стандарти захисту права особи на недоторканність житла втілено за допомогою закріплення випадків обмеження та обов'язкової участі судової гілки влади у процедурі вирішення доцільності подібного обмеження (окрім невідкладних випадків передбачених законом). До того ж законодавцем використовується широкий спосіб закріплення в залежності від об'єму закріплення та інтегрований в залежності від окремоті закріплення. Широкий спосіб закріплення у даному випадку проявляється завдяки закріпленню випадків обмеження та гарантії, якою є участь суду у прийнятті рішень щодо обмеження

права особи на недоторканність житла. Якщо висновок щодо використання широкого способу закріплення зробити достатньо легко, то висновок щодо інтегрованого способу закріплення не є очевидним.

Отже, у зв'язку з вищезазначеним можемо підсумувати та визначити чотири елементи права особи на недоторканність житла, а саме: 1) можливість особи визначити для третіх осіб режим доступу до житла та перебування у ньому, в т.ч. охороняти житло від незаконних проникнень та створювати засоби, призначені для усунення випадків проникнення до житла без його згоди; 2) можливість особи вимагати від третіх осіб додержуватися недоторканності свого житла; 3) можливість особи у разі порушення його конституційного права на недоторканність житла звертатися за захистом до держави в особі судових і правоохоронних органів; 4) можливість особи вільно користуватися своїм житлом, самостійно обирати модель своєї поведінки у власному житті [11].

Отже, у зв'язку з вищезазначеним можемо прийти до висновку, що обмеження права особи на недоторканність житла – це визначене законом звуження можливості реалізовувати досліджуване право, яке створює умови для задоволення інтересів контрагента (в широкому сенсі слова) і суспільних інтересів.

Що ж до випадків незаконного обмеження (порушення) права особи на недоторканність житла, то варто зазначити, що воно може мати місце в таких випадках: а) у ситуаціях, які не містять достатніх правових та законних підстав, наприклад, при обшуку без відповідного рішення суду; б) при вчиненні злочинів: крадіжок, грабежів, розбоїв, незаконного встановлення прослуховуючих пристроїв та пристроїв спостереження тощо; в) у разі вчинення проступків (наприклад, зайва цікавість сусідів); г) при усуненні незначних, поточних комунальних несправностей, які не вимагають термінового втручання; д) при прийнятті різноманітних рішень службовцями житлово-комунальних підприємств у зв'язку із заборгованістю за послуги вищевказаних організацій, які інколи мають характер самоуправства; е) у разі незаконного позбавлення житла або іншого порушення права на житло.

Отже, для того, щоб людина в повній мірі могла реалізувати своє право на житло та його недоторканність, необхідно, щоб держава та її органи створили такі умови, при яких остання відчуватиме себе в першу чергу захищеною та знатиме, що випадки, при яких таке право може бути обмежене, чітко визначені виключно на законодавчому рівні, а не виникатимуть при ситуаціях, які вигідні іншим людям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України / Верховна Рада України, Закон України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР (із внесеними змінами та доповненнями, остання редакція від 12.04.2012 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr>.
2. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В. Т. Маляренко // Кримінальний процес України: стан та перспективи розвитку. – К., 2004. – С. 79.
3. Мічурин Е. А. Договори с жильцом: анализ возникающих проблем и пути их разрешения / Е. А. Мічурин. – Х., 2001. – С. 7.
4. Цивільний кодекс України / Верховна Рада України, Закон від 16.01.2003 № 435-IV. – К., 2003 р. (із внесеними змінами та доповненнями, остання редакція від 19.01.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/435-15.
5. Воеводін Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Д. Воеводін. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – С. 293.
6. Вологіна Э. А. Конституционные вопросы неприкосновенности жилища / Э. А. Вологіна. – Волгоград : ВСШ, 1976. – С. 16.
7. Рудинский Ф. М. Личность и социалистическая законность / Ф. М. Рудинский. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – С. 113.
8. Фарбер И. Е. Свобода и права человека в Советском государстве / И. Е. Фарбер. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. – С. 15.
9. Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юрид. лит., 1983. – С. 63.
10. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А. Ю. Олійник. – К. : Алеута : КНТ : Центр навчальної літератури, 2008. – С. 20, 80, 151.
11. Колейчиков В. В. / Правознавство / за редакцією В. В. Колейчиков, А. М. Колодія. – Київ : Юрінком Інтер, 2006 р.

УДК 347.129

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОТРИМАННЯ НОРМ ПРАВА GENERAL THEORETIC DESCRIPTION OF OBSERVANCE OF NORMS OF THE LAW

Юхимюк О.М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

юридичного факультету

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Дотримання норм права є формою безпосередньої реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. З об'єктивної сторони дотримання норм права завжди здійснюється правомірною пасивною поведінкою відповідних суб'єктів. З суб'єктивної сторони дотримання норм права полягає у набутті та реалізації суб'єктом правових знань.

Ключові слова: дотримання, реалізація, правомірна поведінка, правові знання.

Соблюдение норм права является формой непосредственной реализации норм права, при которой субъект не совершает действий, запрещенных предписаниями права. С объективной стороны соблюдение норм права всегда осуществляется правомерным пассивным поведением соответствующих субъектов. С субъективной стороны соблюдение норм права заключается в приобретении и реализации субъектом правовых знаний.

Ключевые слова: соблюдение, реализация, правомерное поведение, правовые знания.

The observance of the rule of law is a form of direct implementation of the law in which the subject does not commit acts prohibited by provisions of law. From the objective side of observance of norms of the law always comes true by good passive behaviour of corresponding subjects. From the subjective side of observance of norms of the law consists in acquisition and realization of legal knowledge of subject.

Key words: observance, realization, legal behaviour, legal knowledge.